

Marta Sara STEMPIEŃ

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach¹

Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa

marta.stempien@uph.edu.pl

ORCID 0000-0002-6463-0445

<https://doi.org/10.34739/dsd.2019.01.05>



NASZIDY JAKO ELEMENT KULTURY DŹIHADYZMU. ROLA MUZYKI W PROPAGANDZIE PAŃSTWA ISLAMSKIEGO

ABSTRAKT: Naszidy wyprzedzają erę Internetu i Youtube'a. Poezję dżihadystyczną można postrzegać jako przedłużenie XIX-wiecznego antykolonialnego stylu poezji zwanego *qaseeda*. Jednak ich historycznych korzeni można również upatrywać w późnych lat 70. i wczesnych latach 80. XX w. Prezentowany artykuł dowodzi, że naszidy nie zawsze były znaczącym elementem w kulturze dżihadyzmu. Wzrost ich roli zaobserwowaliśmy dosyć niedawno, po wybuchu „Arabskiej Wiosny”, wraz ze zwiększeniem się liczby ugrupowań dżihadystycznych. Obecnie producenci naszidów używają programów komputerowych do kreowania wielościeżkowego dźwięku i automatycznego dostrajania, co sprawia, że głosy wydają się bardziej majestatyczne. Często takie nagrania są równie dobrze wyprodukowane co komercyjnie płyty, a dzięki darmowym serwisom internetowym każdy użytkownik Internetu może je odtwarzać i pobierać dowolną ilość razy. To stanowi swego rodzaju ironię i sprzeczność tego ruchu². Jego przedstawiciele próbują stworzyć „państwo”, którego mieszkańcy mają przestrzegać średniowiecznych zasad, ale korzystają z Internetu i innych nowoczesnych technologii do pozyskiwania nowych zwolenników.

SŁOWA KLUCZOWE: naszid, dżihadyzm, kalifat, Państwo Islamskie, propaganda, quasi-państwo

NASHEEDS AS A PART OF THE JIHADI CULTURE. THE ROLE OF MUSIC IN THE ISLAMIC STATE'S PROPAGANDA

ABSTRACT: Nasheeds outpace the era of Internet and Youtube. Jihadist poetry in the Islamist hymns can be seen as an extension of the 19th-century anticolonial style of poetry called *qaseeda*. Presented article shows that nasheeds were not always a significant element in the jihadi culture. The increase of their role was observed quite recently, after the outbreak of the “Arab Spring”. This article is a case study. It attempts to fill a gap in research on the IS's

¹ Siedlce University of Natural Sciences and Humanities.

² Odniesienie do pojęcia salafickiego ruchu globalnego dżihadu, „ruchu społecznego, tworzego przez islamistów odwołujących się do tradycji salafickiej i opowiadających się za stosowaniem dżihadu o globalnym zasięgu w odniesieniu do trzech płaszczyzn: ideologicznej, instytucjonalno-organizacyjnej i operacyjnej”. *Vide* A. Wejksznier, *Ewolucja terroryzmu motywowanego ideologią religijną na przykładzie salafickiego ruchu globalnego dżihadu*, Poznań 2010.

propaganda materials. The major objective of this article is to investigate the phenomenon of jihadist naseeds, including their role in the ‘jihadi culture’. The author seeks to answer to the question whether the presented facts may indicate the increase in their role occurred with the transfer of IS’ activities to cyberspace and whether it will be intensified in the future. The article takes into account historical conditions, briefly describing the genesis of the naseeds and their proliferation after the events of the “Arab Spring”. Then, using systemic analysis, the author presents their role in the activities of the Islamic State. In addition, theoretical and empirical research methods, such as: scientific literature analysis, case analysis, content analysis, classification, generalization were taken to solve the research problem.

KEYWORDS: anachheed, nasheed, jihadism, caliphate, Islamic State, propaganda, quasi-state

WPROWADZENIE

Kultura dżihadyzmu (*jihadi culture*) to narzędzie do tworzenia wspólnej tożsamości i mobilizowania nowych rekrutów. Jest równie ważna, jak sama ideologia, którą kierują się dżihadysty,³ pomaga bowiem w budowaniu wspólnoty. Marc Sageman w swojej książce *Understanding Terror Networks* zauważa, że: „(...) więzi społeczne odgrywają ważniejszą rolę w kreowaniu globalnego ruchu salafickiego dżihadu niż ideologia”⁴. Słuchanie muzyki, opowieści czy oglądanie filmów pełni istotne funkcje w komunikacji pomiędzy dżihadystami, a także między bojownikami i potencjalnymi rekrutami. Wielu członków struktur dżihadystycznych po raz pierwszy zetknęło się z ideologią dżihadyzmu np. poprzez video zawierające dżihadystyczne pieśni, będące częścią kultury dżihadyzmu.

Jak stwierdza jeden z liderów globalnego ruchu salafickiego dżihadu, Anwar al-Awlaki, pieśni są ważnym elementem w tworzeniu „kultury dżihadu”. Kultura dżihadyzmu to nowa kategoria, wymagająca konceptualizacji. Jedynym całościowym opracowaniem, bezpośrednio dotyczącym tego zjawiska jest monografia *Jihadi Culture* pod redakcją Thomasa Hegghammera⁵. Niniejszy artykuł ma postać studium przypadku. Kultura dżihadyzmu została zaprezentowana na przykładzie struktury Państwa Islamskiego, w oparciu o n a s z i d y (l. poj. *nashīd*, l. mn. *anāshīd*; *anachheed*, *nasheed*). „Hymny” islamistyczne, znane jako naszidy, stały się nierozdzielnie związane z wizerunkiem brutalnych grup dżihadystycznych. Są one obecnie swego rodzaju „ścieżką dźwiękową” dżihadu⁶. Wzrost ich roli zaobserwowaliśmy dosyć niedawno, po wybuchu Arabskiej Wiosny. To wówczas zwiększyła się liczba ugrupowań dżihadystycznych, umiejętnie wykorzystujących przestrzeń cyfrową do rekrutacji nowych zwolenników⁷. Elementem działalności propagandowej stało się budowanie homogeniczności kulturowej, tworzenie „kultury dżihadyzmu”, której jednym z elementów

³ T. Seymat, *How nasheeds became the soundtrack of jihad*, <http://www.euronews.com/2014/10/08/nasheeds-the-soundtrack-of-jihad> (10.10.2016).

⁴ Struktury zbudowane przez Państwo Islamskie określa się często mianem cyfrowego kalifatu; *vide* A.B. Atwan, *Islamic State: The Digital Caliphate*, University of California Press 2015.

⁵ *Vide* Hegghamer T. (ed.), *Jihadi Culture*, Cambridge 2017.

⁶ T. Seymat, *op. cit.* (10.10.2016).

⁷ Struktury zbudowane przez IS określa się często mianem cyfrowego kalifatu; *vide* Atwan, *op. cit.*

jest upowszechnianie naszidów, czyli chóralnych pieśni religijnych, w których wychwalane są dokonania bojowników, w darmowych serwisach internetowych.

Prezentowany artykuł dowodzi, że naszidy nie zawsze były znaczącym elementem w kulturze dżihadystów. Obecnie producenci naszidów używają programów komputerowych do kreowania wielościeżkowego dźwięku i automatycznego dostrajania, co sprawia, że głosy wydają się bardziej imponujące. Często takie nagrania są równie dobrze wyprodukowane co komercyjnie płyty, a dzięki darmowym serwisom internetowym każdy użytkownik Internetu może je odtwarzać i pobierać dowolną ilość razy. To stanowi swego rodzaju ironię i sprzeczność tego ruchu⁸. Jego przedstawiciele próbują stworzyć państwo, którego mieszkańcy mają przestrzegać średniowiecznych zasad, ale korzystają z Internetu i innych nowoczesnych technologii w produkcji materiałów propagandowych.

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie fenomenu dżihadystycznych naszidów, w tym przyczyn wzrostu ich roli w „kulturze dżihadyzmu”. Autorka poszukuje odpowiedzi na pytanie, czy przedstawione fakty mogą świadczyć o tym, że wzrost ich roli nastąpił wraz z przeniesieniem działań do cyberprzestrzeni i czy ulegnie nasileniu w przyszłości. Artykuł uwzględnia uwarunkowania historyczne oraz czynniki polityczno-społeczne, krótko opisując genezę naszidów oraz wzrost ich znaczenia wśród struktur dżihadystycznych po wydarzeniach Arabskiej Wiosny. Następnie, przy wykorzystaniu analizy systemowej, autorka prezentuje rolę naszidów w działalności Państwa Islamskiego (*Islamic State – IS*).

ISTOTA IDEOLOGII DŻIHADYZMU

Z uwagi na to, że niniejszy artykuł prezentuje badania dotyczące fenomenu dżihadystycznych naszidów, wyjaśnienia wymaga samo pojęcie dżihadyzmu (*dżihadijja, jihadism*), które powstało wraz z ekspansją islamskich organizacji fundamentalistycznych. Parafrazując brytyjskiego filozofa politycznego Johna Gray’a, dżihadyzm jest „objawem choroby, który próbuje udawać lekarstwo”⁹. W praktyce charakteryzuje się wybiórczym podejściem do terminu „dżihad”, akcentującym konieczność użycia siły w celu obrony islamskiej społeczności (*ummy*). Pojęcie to, choć początkowo kontrowersyjne, pod koniec lat 90. XX w. na stałe weszło do powszechnego użytku¹⁰. Richard J. Neuhaus definiuje dżihadyzm jako „inspirowaną religijnie ideologię głoszącą, że użycie wszelkich dostępnych środków w celu opanowania całego świata przez islam jest obowiązkiem moralnym każdego muzułmanina”¹¹. Według Farharda Khosrokhavara dżihadyzm jest utopijnym i antyzachodnim

⁸ Odniesienie do pojęcia salafickiego ruchu globalnego dżihadu, „ruchu społecznego, tworzonego przez islamistów odwołujących się do tradycji salafickiej i opowiadających się za stosowaniem dżihadu o globalnym zasięgu w odniesieniu do trzech płaszczyzn: ideologicznej, instytucjonalno-organizacyjnej i operacyjnej”; *vide* A. Wejkszner, *op. cit.*

⁹ J. Gray, *Al-Qaeda and What it Means to be Modern*, New York 2003, s. 26; R. Aslan, *Global Jihadism as a Transnational Social Movement: A Theoretical Framework*, Santa Barbara, Sep. 2009, s. 1-4.

¹⁰ T. Hegghammer, *Jihadi Salafis or Revolutionaries? On Theology and Politics in the Study of Militant Islamism* [w:] R. Meijer (ed.), *Global Salafism: Islam's New Religious Movement*, New York 2009, s. 244-266.

¹¹ R.J. Neuhaus, *The Regensburg Moment*, “First Things”, Nov. 2006, s. 68.

ruchem społecznym¹². Również Abu Ajman al-Halili i inni przywódcy radykalnych grup muzułmańskich podkreślają, iż dżihadyzm przybrał postać globalnego ruchu społecznego. Jeden z głównych ideologów dżihadyzmu Abu Musab as-Suri określa pojęcie to jako zespół organizacji, grup i jednostek, kierujących się ideologią zbrojnego dżihadu, skierowanego przeciwko istniejącym świeckim reżimom państw muzułmańskich, które odstąpiły od wiary rozpoczynając walkę z rządami islamskimi¹³. Zatem pojęcie dżihadyzmu to w zasadzie neologizm, przyjęty przez środowisko naukowe, który pojawił się w dyskursie akademickim w latach 90. XX w.

To, co określa dżihadyzm w wydaniu takich struktur jak Państwo Islamskie czy Al-Kaida, można ująć w dwóch cechach. Pierwszą jest bagatelizowanie duchowej i wykluczającej przemoc konotacji pojęcia *d ĺ i h a d* (*jihād*), myśląc o nim przede wszystkim – często wyłącznie – jako fizycznej walce („świętej wojnie”), w którą powinien być zaangażowany każdy muzułmanin. Jest to walka w szczególności skierowana przeciwko okcydentalizmowi i westernizacji prowadzonej przez Zachód, a także wszystkim grupom postrzeganym jako niewierzące¹⁴. Według ruchu dżihadystycznego każdy, nawet brutalny akty przemocy jest uzasadniony w obronie muzułmańskiego terytorium i wyzwolenia *ummy*. Po drugie, przedstawiciele ruchu za jedyną słuszną doktrynę religijną uznają salafizm, który promuje niezwykle wąską, „purytańską” interpretację islamu sunnickiego.

GENEZA NASZIDÓW

Wyróżnić można trzy kategorie naszidów: intonowanie na żywo – wykonywane przez „zespół” (*ħudā*), intonowanie na żywo – wykonywane przez profesjonalnego piosenkarza (*inshād*), oraz nagranie – postprodukcję (*anāshīd*)¹⁵. Podczas gdy *ħudā* może być praktykowane przez każdego, naszidy są nagrałymi wykonywanymi przez profesjonalnych śpiewaków, zwanych *munshidūn* (l. poj.: *munshid*). *Hudā* to mniej profesjonalny występ na żywo wśród grupy *mudżahedinów*. *Anāshīd* charakteryzują się studyjną jakością, są rejestrowane w celu ponownego wykorzystania. Zatem kluczowym elementem naszidów nie jest występ w studiu nagrań, a możliwość ponownego użycia w innych materiałach – w przypadku IS w filmach propagandowych. Termin *inshād*, wywodzący się z tej samej podstawy słotwórczej co *anāshīd*, jest używany w języku arabskim dla podkreślenia „aktu wykonania”. Naszid

¹² F. Khosrokhavar, *Inside Jihadism. Understanding Jihadi Movements Worldwide*, Boulder, London 2009, s. 1.

¹³ A. Wejkszner, *op. cit.*, s. 138-139.

¹⁴ W kwestii postrzegania poszczególnych społeczności jako niewiernych grupy dżihadystyczne znacząco się różnią. Prawo do uznania za niewiernych – wykluczenia (*takfir*) przez IS, jest stosowanie go do uzasadniania zabijania innych muzułmanów. Tradycyjnie koncepcja takfiryzmu (*takfirijja*) była przeznaczona do wydalenia bezbożnych władców i osób niemoralnych ze wspólnoty wierzących. Dżihadystyczni ideolodzy stopniowo rozszerzyli jej stosowanie na znacznie szerszą skalę tak, aby wykluczać grupy uznawane według nich za zwolenników apostatycznych reżimów, w tym szyitów czy alawitów.

¹⁵ A. Dick, *The Sounds of the Shuhada: Chants and Chanting in IS Martyrdom Videos*, “Behemoth. A Journal on Civilisation” 2019 12:1, p. 89.

w konsekwencji reprezentuje produkt procesu wykonania¹⁶. Początki naszidów i *inshād* jako form muzycznych leżą w *inshād al-shi'r*, „przedłużającej się, poetyckiej recytacji wydanej donośnym głosem”, odnoszącej się do terminu *inshād*, który pierwotnie oznaczał podniesienie głosu. Konotacja muzyczna terminu *nāshīd* prawdopodobnie wywodzi się z melodyjnego publicznego recytowania poezji, praktykowanego w czasach przed- i poislamskich¹⁷.

Naszidy wyprzedzają erę Internetu i Youtube'a. Poezję dżihadystyczną zawartą w islamistycznych hymnach można postrzegać jako przedłużenie XIX-wiecznego antykolonialnego stylu poezji zwanego *qaseeda*. Historycznych korzeni można jednak również upatrywać w nowszym okresie – późnych lat 70. i wczesnych latach 80. XX w. Wówczas islamiści w Syrii i Egipcie ścierali się z autorytarnymi rządami. Walki obejmowały wojnę kulturalną, w której śpiewniki, płyty i kasety z naszidami były bronią służącą zmianie powszechnej interpretacji islamu. W tym samym czasie w Arabii Saudyjskiej członkowie egipskiego Bractwa Muzułmańskiego utworzyli obozy młodzieżowe, których uczestnicy śpiewali naszidy¹⁸.

W latach 80., wraz z sowiecką inwazją w Afganistanie (1979-1989) i pierwszą intifadą (1987), powstawały bardziej upolitycznione naszidy, wzywające do oporu przeciwko okupacji. Pierwszą bardzo znaną wśród dżihadystów płytą stała się *Karawana męczenników*. Zawierała piosenki o Arabach, którzy stracili życie w Afganistanie w latach 1987-1990. W dokumencie pt. *Statut Hamasu* są one wręcz wymienione, wraz z innymi dobrami kultury, jako niezbędne do ideologicznej edukacji i pobudzenia do walki¹⁹.

Anwar al-Awlaki (1971-2011), jeden z liderów Al-Kaidy, przywódca Al-Kaidy na Półwyspie Arabskim (*Tanzīm al-Qā'idah fī Jazīrat al-'Arab; Al-Qaeda in the Arabian Peninsula – AQAP*), w swoim eseju pt. *44 sposoby wspierania dżihadu (44 Ways to Support Jihad)* stwierdza, że prorok Mahomet „miał poetów, którzy używali poezji, aby inspirować muzułmanów i deprymować niewiernych. Dziś naszidy mogą odgrywać tę rolę. Dobry naszid może rozprzestrzeniać się tak szybko, że dociera do odbiorców, do których nie można było dotrzeć poprzez wykład lub książkę. Naszidy są szczególnie inspirujące dla młodzieży, która jest fundamentem dżihadu w każdym czasie”²⁰. Al-Awlaki stwierdza również, że naszidy służą jako potężne narzędzie dżihadu, ponieważ mogą przekazywać treści szerokiemu gronu odbiorców. W jego ocenie treść naszidów może obejmować takie tematy, jak: „męczeństwo, dżihad (...), wsparcie mudżahedinów, wsparcie obecnych przywódców dżihadu (...), sytuacja *ummi*, obowiązki młodzieży, zwycięstwo islamu, obrona religii”. Co ciekawe, temat, który został wymieniony jako pierwszy, to nie dżihad, a męczeństwo. Ponadto w ocenie Al-

¹⁶ N. Lahoud, *A Cappella Songs (anashid) in Jihadi Culture* [w:] Hegghammer T. (red.), *Jihadi Culture. The Art and Social Practices of Militant Islamists*, Cambridge 2017, p. 43; A. Dick, *op. cit.*, p. 91, 96.

¹⁷ A. Shiloah, *Music in the World of Islam. A Socio-Cultural Study*, Aldershot 1995, p. 4-5.

¹⁸ T. Seymat, *op. cit.* (10.10.2016).

¹⁹ *The Hamas Charter (1988)*, Intelligence and Terrorism Information Center at the Center for Special Studies (C.S.S), 2006, Pobrano z: http://www.terrorism-info.org.il/Data/pdf/PDF_06_032_2.pdf.

²⁰ A. Al-Awlaki, *44 Ways to Support Jihad*, 2009 https://ebooks.worldofislam.info/ebooks/Jihad/Anwar_Al_Awlaki_-_44_Ways_To_Support_Jihad.pdf, no. 40.

Awlaczego naszidy powinny koncentrować się na sprawiedliwości, a nie na pokoju, oraz na sile, a nie na słabości, powinny być mocne i podnoszące na duchu²¹.

Niektórzy fundamentaliści, głównie salafici, dosłownie interpretujący Koran, potępiają naszidy, mówiąc, że produkowanie i słuchanie muzyki jest nieuzasadnione i nieislamskie. Nie powstrzymało to jednak wielu dżihadystów od ich nagrywania. Nawet nastoletni Usama ibn Laden założył grupę, której członkowie śpiewali naszidy. Obecnie większość islamistycznych autorytetów twierdzi, że naszidy są akceptowalne, szczególnie w czasie wojny. W rzeczywistości jedyna poważna różnica zdań dotyczy tego, jak powinny brzmieć. Większość sunnickich grup dżihadystycznych, w tym Państwo Islamskie, postrzega instrumenty jako zakazane (*haram*). Niemal wszystkie naszidy tej grupy śpiewane są przez mężczyzn a cappella. Ich głosy czasami przerywane są odgłosami walki, broni palnej lub kawalkadowymi efektami dźwiękowymi np. odgłosy kopyt koni²². Ponadto stosuje się korekcję dźwięku, cyfrowy pogłos, opóźnienie, aby dźwięk wywoływał wrażenie nagrania w meczecie.

Aby naszidy były bardziej efektowne, ich producenci używają programów komputerowych do wielościeżkowego dźwięku i automatycznego dostrajania. Sprawiają one, że głosy wydają się bardziej imponujące. Często takie nagrania są równie dobrze wyprodukowane, co komercyjnie płyty.

WZROST ROLI NASZIDÓW PO ARABSKIEJ WIOŚNIE

Naszidy nie zawsze były tak znaczące w kulturze dżihadystów. Wzrost ich roli zaobserwowaliśmy dosyć niedawno, po wybuchu Arabskiej Wiosny, wraz z pojawieniem się większej liczby ugrupowań dżihadystycznych. Nadmierne oczekiwania Zachodu, liczącego na pozytywne przemiany, stabilizację i wzrost bezpieczeństwa w regionie, spowodowały przedwczesne ogłoszenie wydarzeń zapoczątkowanych w Tunezji pod koniec 2010 r. mianem Arabskiej Wiosny. Obecnie widzimy, że nie doprowadziły one do przemian demokratycznych, choć w wielu przypadkach doszło do obalenia rządów. Przedwczesne prognozy spowodowały, że zostały zinterpretowane jako czwarta fala demokratyzacji²³. Ostateczne, długofalowe konsekwencje wydarzeń Arabskiej Wiosny nie są proste do sprecyzowania. Trudno jednoznacznie oszacować wszystkie koszty, w tym całkowitą liczbę zabitych i wysiedlonych, czy zmiany w strukturze gospodarek i poziomie życia ludności. Niemniej jednak Arabska Wiosna wywarła ogromny wpływ na region Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. Protesty, które rozprzestrzeniły się w całym regionie, rozpoczęły bowiem długotrwały proces transformacji politycznej i społecznej, a także wykreowały swego rodzaju próżnię bezpieczeństwa, w której osadziły się nowe struktury dżihadystyczne.

²¹ *Ibidem*.

²² A. Marshall, *How Isis got its anthem*, <https://www.theguardian.com/music/2014/nov/09/nasheed-how-isis-got-its-anthem> (10.04.2017).

²³ K. Kozłowski, *Kolory rewolucji*, Warszawa 2012, s. 143.

Na gruncie opisanych powyżej wydarzeń dżihadyści zaczęli rozwijać własną kulturę, którą można określić mianem „kultura dżihadystów”. Stała się ona narzędziem do tworzenia wspólnej tożsamości i mobilizowania nowych rekrutów. Jest obecnie prawdopodobnie tak samo ważna, a może nawet ważniejsza niż sama ideologia. Więzi społeczne odgrywają coraz ważniejszą rolę w salafickim ruchu globalnego dżihadu. W działalności dżihadystów istotne są nie tylko hasła nawołujące do walki z niewiernymi, lecz także poczucie wspólnoty, a także takie aspekty jak wartości, normy i symbole, budujące homogeniczność kulturową. W ostatnich latach ich istotnym elementem stały się właśnie naszidy. Na najpopularniejszych forach dżihadystycznych można znaleźć specjalne sekcje (*sautiyat*), gdzie dostępne są niemal wszystkie rodzaje pieśni, wręcz całe kolekcje naszidów²⁴. Takie nagrania mogą być pobrane, bez ograniczeń, przez każdego użytkownika Internetu²⁵.

Choć nie mamy wyraźnych dowodów na temat wpływu naszidów na osoby fizyczne, wyraźną intencją producentów tego typu materiałów jest radykalizacja ludzi i zmuszenie ich do oddania życia w walce w imię ideologii dżihadyzmu. Oczywiście osoba nieposiadająca cech sprzyjających radykalizacji nie ulegnie jej wraz z przesłuchaniem tego typu nagrania, młodzi ludzie utożsamiający się z ideologią dżihadyzmu stanowią jednak łatwą ofiarę materiałów propagandowych. Istotny jest tu zatem aspekt potencjalnych skłonności do radykalizacji. Większość zradykalizowanych osób w pierwszym rzędzie styka się z ideologią ekstremistów poprzez socjalizację offline, zanim zostanie zindoktrynowana przez Internet. Choć Internet nie radykalizuje w oderwaniu od innych czynników, to nagrania audio i video, gloryfikujące walkę z niewiernymi naszidy, z pewnością w pewnych aspektach przyczyniają się do rekrutacji nowych członków struktur dżihadystycznych. Rola Internetu nie polega na inicjowaniu procesu radykalizacji, ale działa jako czynnik ułatwiający i katalizujący ten proces poprzez indoktrynację, edukację i socjalizację. W połączeniu z innymi czynnikami, takimi jak sytuacja osobista, mogą mieć wpływ na sferę emocjonalną danej osoby²⁶.

STRUKTURA I MODUS OPERANDI APARATU MEDIALNEGO PAŃSTWA ISLAMSKIEGO

W związku z tym, że niniejszy artykuł prezentuje rolę naszidów w działalności Państwa Islamskiego (*Islamic State – IS*), wyjaśnienia wymaga geneza tej struktury. IS to grupa, która ma swoje korzenie w strukturach Al-Kaidy, a w zasadzie w jej filii – Al-Kaidzie w Iraku (*Al-Qaeda in Iraq – AQI*), a działalność zbrojna jej założycieli sięga nawet końca lat 90. XX w.²⁷

²⁴ Vide S. Behnam, *Hymns (Nasheeds): A Contribution to the Study of the Jihadist Culture*, “Studies in Conflict & Terrorism” 2012 35:12, s. 863-879.

²⁵ Przykładem jest baza naszidów umieszczona na stronie worldofislam.info, <https://nasheed.worldofislam.info/#player1?catid=0&trackid=0>, (22.01.2017).

²⁶ T. Seymat, *op. cit.* (10.10.2016).

²⁷ Mowa tu o organizacji Al-Dżamaat at-Tawhid wa al-Dżihad, Grupa Monoteizmu i Dżihadu (*Jamaat al-Tawhid wa-l-Jihad – JTWJ*, Organization of Monotheism and Jihad), utworzonej w 1999 r. przez Abu Musaba az-Zarkawiego. A.Y. Zelin, *The War between ISIS and al-Qaeda for Supremacy of the Global Jihadist Movement*, Research Notes, The Washington Institute for Near East Policy, No. 20, June 2014, z: <http://www.washington>

Mowa tu o organizacji *Al-Dżamaat at-Tawhid wa al-Dżihad*, Grupa Monoteizmu i Dżihadu (*Jamaat al-Tawhid wa-l-Jihad – JTWJ, Organization of Monotheism and Jihad*), utworzonej w 1999 r. przez Abu Musaba az-Zarkawiego²⁸. AQI działa jednak w dużej mierze niezależnie od centrali Al-Kaidy²⁹. W 2006 r. ogłoszono utworzenie Państwa Islamskiego w Iraku (*The Islamic State of Iraq – ISI; Al-Dawla fi al-Islamiya fi Iraq*), co było ekspresją aspiracji do utworzenia struktur państwowych. W kwietniu 2013 r. lider ISI Abu Bakr al-Baghdadi ogłosił rozszerzenie działalności na Syrię, dokonując zmiany nazwy ISI na Państwo Islamskie w Iraku i Asz-Sham (*Al-Dawla Al-Islamiya fi al-Iraq wa al-Sham – DAIISH; Islamic State of Iraq and ash-Sham – ISIS*), znanej również jako Państwo Islamskie w Iraku i Lewancie (ISIL)³⁰. Dżihadyści umiejętnie wykorzystali destabilizację Iraku, po czym przenieśli się do sąsiedniej Syrii. Zyskiwali coraz więcej zwolenników, a wraz z nimi nowe terytoria. W efekcie tych sukcesów, 29 czerwca 2014 r., rzecznik ISIS – Shaykh Abu Muhammad al-Adnani ash-Shami, ogłosił powstanie kalifatu. Wraz z tym wydarzeniem nazwa organizacji uległa zmianie, ISIS przekształciło się w Państwo Islamskie (*Al-dawla al-Islamiyya; Islamic State – IS*). Usunięcie z nazwy „w Iraku i Asz-Szam” było wstępem do rozprzestrzenienia się struktur dżihadystycznych w innych częściach świata³¹.

IS posiada niezwykle rozbudowaną strategię *public relations*, która dzięki odpowiednim materiałom wykreowała wizerunek tej struktury. Różnego rodzaju materiały propagandowe umieszczane każdego dnia w przestrzeni cyfrowej mają przekonać tysiące osób do idei budowy samozwańczego kalifatu. Ustanowiony przez IS quasi-kalifat skutecznie wykorzystał potencjał nowych technologii i mediów społecznościowych, poszerzając możliwości odbioru treści propagandowych przy wykorzystaniu Internetu. Narzędziami bojowników stały się wszystkie nowoczesne środki komunikacji, w tym serwisy i media tj. Twitter, Facebook, YouTube czy JustPaste.it. Dżihadyści z IS swoją aktywność rozwijają w tzw. mrocznej sieci (*darknet, Dark Web*), będącej częścią tzw. głębokiej sieci (*Deep Net*). Dzięki niej możliwe jest ukrycie adresu IP serwerów, co nie pozwala na ich indeksację. W tym celu dżihadyści wykorzystują oprogramowanie do szyfrowania TOR (*The Onion Router*). Jest ono używane w komunikacji z dziennikarzami, aby uniemożliwić analizę ruchu sieciowego i zapobiec lokalizacji dżihadystów³².

institute.org/ uploads/Documents/pubs/ResearchNote_20_Zelin.pdf, s. 1; A.W. Terrill, *Understanding the Strengths and Vulnerabilities of ISIS*, „Parameters”, Vol. 44 No. 3. 2014, s. 14.

²⁸ A.Y. Zelin, *op. cit.*, s. 1; A.W. Terrill, *op. cit.*, s. 14.

²⁹ A.W. Terrill, *op. cit.*, s. 14-15.

³⁰ Więcej na temat wojny w Syrii *vide* M. Kaszuba, M. Stempień, *Autorytarna geopolityka przetrwania reżimu Baszszara al-Asada podczas wojny domowej oraz inwazji Państwa Islamskiego*, „Społeczeństwo i Polityka”, nr 2 2016, s. 115-128.

³¹ *This Is the Promise Of God*, Pobrano z: <https://azelin.files.wordpress.com/2014/06/shaykh-abc5ab-mue1b8a5ammad-al-e28098adnc481nc4ab-al-shc481mc4ab-22this-is-the-promise-of-god22-en.pdf>.

³² *After the atrocities; Terror and Islam*, „The Economist”, Vol. 414 No. 8921, 2015, s. 21; J. Klausen, *Tweeting the Jihad: Social Media Networks of Western Foreign Fighters in Syria and Iraq*, „Studies in Conflict & Terrorism” 38:1 2015, s. 1.

Dzięki świadomości efektywności nowoczesnych technologii IS szerzyło swoją ideologię, udostępniając nagrania z egzekucji, treści rekrutacyjne, prezentując codzienne życie w samozwańczym kalifacie oraz zmuszało mieszkańców okupowanych terenów do uległości. Jednym z ważniejszych narzędzi dżihadystów z IS stał się Twitter, głównie ze względu na dostępność, łatwość obsługi i znaczną liczbę odbiorców. Przy użyciu sieci kont i efektywnym ich wykorzystaniu dżihadyści w stosunkowo krótkim czasie rozwinęli sieć międzynarodowych powiązań. Dżihadystyczne konta były systematycznie zawieszane przez administratora³³. W odpowiedzi na usuwanie kont dżihadyści tworzyli dziesiątki nowych, rezerwowych kont, noszących zbliżone do siebie nazwy³⁴. Po ofensywie serwisu IS rozpoczęło również działalność na portalu społecznościowym Diaspora i pojawiło się w serwisie VKontakte, rosyjskim odpowiedniku Facebooka³⁵. IS próbowało również utworzyć własny odpowiednik Facebooka, noszący nazwę Khilafah Book³⁶.

Aparat medialny IS został bardzo dobrze rozwinięty. Składa się głównie z mediów cyfrowych, do których należą: Al-Furqan Media, Al-I'tisam Media, Ajnad Media i Al-Hayat Media. Państwo Islamskie u szczytu swojej ekspansji, zanim utraciło terytorium, posiadało również media w każdej z proklamowanych prowincji, w tym agencję prasową A'maq, stacją radiową Al-Bayan oraz telewizyjną Tawheed³⁷.

Najstarszym ogniwem aparatu medialnego jest Instytut Al-Furqan³⁸ (*Al Furqan Institute for Media Production*). Instytut ten powstał w 2006 r., wraz z utworzeniem ISI. Jest oficjalnym biurem medialnym dżihadystów, produkuje materiały propagandowe, zwłaszcza filmy. Al-I'tisam (*Al-I'tisam Media Foundation*) powstała w marcu 2013 r., to również organ odpowiedzialny za produkcję filmów i materiałów propagandowych, zaś Ajnad Media (*Anjad Media Foundation*), która rozpoczęła swoje funkcjonowanie w styczniu 2014 r., specjalizuje

³³ J.M. Berger, J. Morgan, *The ISIS Twitter Census. Defining and describing the population of ISIS supporters on Twitter*, *The Brookings Project on U.S. Relations with the Islamic World*, "Analysis Paper", 2015 No. 20, s. 9.

³⁴ Y. Alexandre, D. Alexander, *The Islamic State: Combating The Caliphate Without Borders*, Lanhan, Boulder, New York, London 2015, s. 73; *Vide* J.M. Berger, H. Perez, *The Islamic State's Diminishing Returns on Twitter: How suspensions are limiting the social networks of English-speaking ISIS supporters*. *Program on Extremism*, 2016 https://cchs.gwu.edu/sites/cchs.gwu.edu/files/downloads/Berger_Occasional%20Paper.pdf.

³⁵ Y. Alexandre, D. Alexander, *op. cit.*, s. 73.

³⁶ Post użytkownika Raja Abdulrahim: "Is poking allowed? MT @Raqqas_I #ISIS creates website called Khilafah book to replace Facebook to share all they want <http://www.5elafabook.com>" <https://twitter.com/rajaabulrahim/status/574313794056359936> (08.03.2015).

³⁷ A.Y. Zelin, *The War between ISIS and al-Qaeda for Supremacy of the Global Jihadist Movement*, *The Washington Institute for Near East Policy*, No. 20, 2014, Pobrano z: http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/ResearchNote_20_Zelin.pdf.s. 88; R. York, *Know The Enemy: Islamic State of Iraq and the Levant*, lulu.com, 2015, s. 30-31; *Shari'ah Alone Will Rule Africa*, "Dabiq", 2014, Iss. 8, Jumada Al-Akhirah 1435 (marzec/kwiecień 2014), <http://media.clarionproject.org/files/islamic-state/isis-isil-islamic-state-magazine-issue+8-sharia-alone-will-rule-africa.pdf>, s. 63.

³⁸ W dosłownym tłumaczeniu słowo al-furqan oznacza standard, kryterium, dowód do oceny różnicy między prawdą a kłamstwem. Jest to również nazwa 25. sury Koranu.

się w produkcji i transmisji islamistycznej i dżihadystycznej muzyki, w tym naszidów³⁹. Jej istnienie sugeruje, że naszidy mają kluczowe znaczenie dla bojowników.

Najmłodszą częścią struktury aparatu propagandowego IS jest Centrum Medialne Al-Hayat (*AlHayat Media Center*), utworzone w pierwszej połowie 2014 roku⁴⁰. Jego działalność koncentruje się przede wszystkim na pozyskiwaniu zwolenników z państw zachodnich, przy wykorzystaniu materiałów propagandowych.

NASZIDY – „HYMN” PAŃSTWA ISLAMSKIEGO

Tłem muzycznym wielu filmów Państwa Islamskiego są naszidy, czyli chóralne pieśni religijne śpiewane przez mężczyźn. Zazwyczaj nie używa się w nich instrumentów, a jedynie głosu. W ich treści są wychwalane dokonania bojowników. Peter Neumann, dyrektor Międzynarodowego Centrum Studiów nad Radykalizmem (*Center for the Study of Radicalization*) w King's College w Londynie, stwierdza, że „niektóre naszidy wyraźnie pochodzą z Koranu. W innych naszidach [dżihadyści] śpiewają o zwycięskich bitwach i męczeństwie. Zawsze zawierają motywy religijne lub są związane z walką”⁴¹.

Naszidy to dźwięki pozadiegetyczne⁴², które pełnią funkcję podobną do muzyki filmowej. Naszidy w filmach IS wabią nowych rekrutów i uświęcają koncepcję męczeństwa, odwołując się do Koranu i hadisów. Odniesienia wspominające o raju i nagrodach dla męczenników odgrywają szczególnie ważną rolę. Naszidy różnią się od innych materiałów propagandowych Państwa Islamskiego swoim niemal wyłącznym naciskiem na wojnę i walkę. Pomijają „łagodniejszą” stronę życia dżihadystycznych bojowników⁴³. Wiele sunnickich i szyickich⁴⁴ ugrupowań używa naszaidów. Jednak w ostatnich latach najwięcej z nich wyprodukowało Państwo Islamskie. Pieśni te są niezbędne, zapewniają bowiem ścieżkę dźwiękową do wszystkich produkowanych filmów, są grane z samochodów w kontrolowanych miastach, a nawet na polu bitwy. Naszidy stały się jednak czymś więcej niż tylko materiałami audio, przeznaczonymi do słuchania. Stanowią wspólne dobro kulturowe, które łączy ludzi z całego świata, i dlatego jest cennym narzędziem w tworzeniu globalnej społeczności. Przykład stanowi tu scena z brytyjskiej czarnej komedii *Cztery lwy*,

³⁹ R. York, *Know The Enemy: Islamic State of Iraq and the Levant*, 2015 lulu.com. s. 30-31; A. Hoffman, *The Islamic State's Use of Social Media: Terrorism's Siren Song in the Digital Age*, iText Group NV 2016, s. 100.

⁴⁰ *The Flood* [w:] “Dabiq”, 2014 <http://media.clarionproject.org/files/09-2014/isis-isis-islamic-state-magazine-Issue-2-the-flood.pdf>, s. 43.

⁴¹ Fragment wywiadu Petera Neumanna z Arun Rath dla NPR News 2014.

⁴² Typ narracji pierwszego (najwyższego) stopnia – narrator opowiada historię, w której sam jest nieobecny.

⁴³ H. Gråtrud, *Islamic State Nasheeds As Messaging Tools*, “Studies in Conflict & Terrorism”, 2016 39(12), s. 1050.

⁴⁴ Naszidy grup szyickich, takich jak Hezbollah, różnią się od naszidów sunnickich. Wykorzystują bębny, perkusję i kładą nacisk na rytm. Ich wykonawcy, najczęściej młodzi mężczyźni, tańczą na towarzyszących pieśniom nagraniach.

w której czterech dżihadystów z różnych środowisk słucha naszidu podczas jazdy do Londynu, w celu przeprowadzenia ataków samobójczych⁴⁵.

Jednym z naszidów IS jest *Yā Fawz Man Nāl al-Shahāda Ṣādiqan* (Coż za zwycięstwo dla tego, który prawdziwie doświadczył męczeństwa), który został wydany przez Ajnad Media i często wykorzystywany w filmach o męczeństwie, tj. *Al-Ghuraba – The Chosen Few of Different Lands* (*Al-Ghuraba – Wybrani z kilku różnych krain*). Oprócz sakralizacji treści dżihadystycznych, naszid pełni podobne funkcje jak pozadiegetyczna muzyka filmowa. Wpływa na odbiorców i dostarcza dodatkowych informacji poprzez kategoryzację określonego gatunku, organizując i interpretując wątek.

Najbardziej znany naszid IS nosi tytuł *Moja Ummo, pojawił się świt, więc oczekujcie spodziewanego zwycięstwa* (*My ummah, Dawn has appeared, so await the expected victory*). Piosenka została wydana pod koniec 2013 roku przez *Ajnad Media Foundation* i została ogłoszona przez media nieoficjalnym hymnem IS. Wersety piosenki można przetłumaczyć następująco:

„Moja Ummo, Świt pojawił się (majaczy na horyzoncie/zaczął pojawiać się), więc czekacie na przewidziane zwycięstwo (manifest),
Państwo Islamskie powstało z krwi sprawiedliwych,
Państwo Islamskie powstało z dżihadu pobożnych,
Oni oferowali swoje dusze w prawości ze stałością i przekonaniem,
Aby można było ustanowić religię: prawo Pana Światów [szariat]⁴⁶

Moja Ummo, przyjmij radosną nowinę i nie rozpaczaj: zwycięstwo jest blisko.
Powstało Państwo Islamskie i budząca postrach potęga już się rozpoczęła.
Wzeszła, nakreślając chwałę i zakończył się okres przygotowań,
Dzięki wiernym mężczyznom, którzy nie boją się walki.
Oni stworzyli wieczną chwałę, która nie zginie ani nie zniknie⁴⁷.

Moja Ummo, Bóg jest naszym Panem, więc oddajcie swoją krew,
Zwycięstwo nie powróci, chyba że przez krew męczenników,
Którzy spędzili czas pokładając nadzieję w Panu w siedzibie proroków.
Ofiarowali swoje dusze Bogu, dla religii istnieje samopoświęcenie.
Ludzie, dający i oddający są ludźmi doskonałości i dumy⁴⁸.

⁴⁵ T. Seymat, *op. cit.* (10.10.2016); N. Morris, *Nigel Farage: Vladimir Putin is the world leader I most admire*, The Independent, <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/nigel-farage-vladimir-putin-is-the-world-leader-i-most-admire-9224781.html> (13.10.2016).

⁴⁶ „My Ummah, dawn has appeared (loomed/begun to appear), so await the expected (manifest) victory,
The Islamic State has arisen by the blood of the righteous,
The Islamic State has arisen by the jihad of the pious,
They have offered their souls in righteousness with constancy and conviction,
So that the religion may be established in it: the law of the Lord of the Worlds.

⁴⁷ My Ummah, accept the good news, and don't despair: victory is near.
The Islamic State has arisen and the dreaded might has begun.
It has arisen tracing out glory, and the period of setting has ended (w języku angielskim odniesienie do wschodu i zachodu słońca)
By faithful men who do not fear warfare.
They have created eternal glory that will not perish or disappear.

⁴⁸ My Ummah, God is our Lord, so grant your blood,
For victory will not return except by the blood of the martyrs,
Who have spent their time hoping for their Lord in the Abode of the Prophets.

Moja Umma, przyjmij radosną nowinę: słońce cierpliwości wzeszło.
Zaprawdę pomaszeraliśmy masami na wzgórza: uświęcone chwałą,
Która może wrócić światło, wiarę i chwalebny potęgę,
Dzięki mężczyznom, którzy opuścili dunja [świat materialny] i osiągnęli nieśmiertelność.
I odrodziła się Umma chwały i pewne zwycięstwo”⁴⁹.

Melodia tej džihadystycznej pieśni brzmi ponadczasowo, jakby zaczerpnięto ją z ósmego wieku. Początkowo jest delikatna, a efekty kreowane są przy wykorzystaniu głosu. Dopiero po pewnym czasie pojawiają się efekty dźwiękowe: odgłosy miecza, żołnierskich kroków i wystrzałów. Dopiero wtedy nieznający języka arabskiego słuchacz przypomina sobie, że słucha naszidu džihadystów z Państwa Islamskiego.

Ten naszid to potężna pieśń, niosąca ze sobą mocny i pełny nadziei przekaz⁵⁰. W przeciwieństwie do starszych naszidów, które często podkreślają status małej opozycji konfrontującej się z potężnym państwem, „hymn” Państwa Islamskiego mówi o rosnącej potędze i zdobywaniu wpływów,⁵¹ a także niesłabnących aspiracjach państwowych⁵². Oficjalnie IS nie ogłosiło tego naszidu swoim hymnem, ale jest to niewątpliwie najpopularniejsza piosenka wydana przez aparat medialny tej struktury. Jest prawdopodobnie najbardziej urzekającym, hipnotycznym i niepokojącym utworem muzycznym džihadystów.

PODSUMOWANIE

Naszidy wyprzedzają erę Internetu i Youtube’a i wywodzą się z XIX-wiecznego antykolonialnego stylu poezji zwanego *qaseeda*. Wzrost ich roli zaobserwowaliśmy jednak dosyć niedawno, po wybuchu Arabskiej Wiosny, gdy zwiększyła się liczba struktur džihadystycznych wykorzystujących przestrzeń cyfrową do rekrutacji nowych zwolenników. Wówczas pieśni te stały się elementem działalności propagandowej i budowania homogeniczności kulturowej, która prowadzi do wytworzenia „kultury džihadyzmu”, a w dalszej perspektywie zacieśnienia relacje pomiędzy poszczególnymi elementami globalnego ruchu džihadystycznego.

W wyniku rozprzestrzeniania się naszidów w przestrzeni online džihadysty nie są jedynymi, którzy mają do nich dostęp. Zwolennicy i sympatycy džihadyzmu mogą łatwo pobrać taki materiał. Wiele bardzo brutalnych treści naszidów jest w ten sposób legalnie rozpowszechnianych na stronach, których twórcy określają jako islamskie/islamistyczne,

They have offered their souls to God, and for the religion there is self-sacrifice.

The people of giving and granting are the people of excellence and pride.

⁴⁹ My Ummah, accept the good news: the Sun of Steadfastness has risen.

Verily we have marched in masses for the hills: the time-honoured glory,

That we may return the light, faith and glorious might,

By men who have forsaken the dunya*** and attained immortality.

And have revived the Ummah of glory and the assured victory”.

Tłumaczenie własne z języka angielskiego za: (Al-Tamimi 2014).

⁵⁰ *My Ummah Dawn Has Appeared Nasheed*, <https://www.youtube.com/watch?v=9JgKfiJJiy4> (20.02.2017).

⁵¹ T. Seymat, *op. cit.* (10.10.2016).

⁵² Więcej na temat tzw. „państw džihadystycznych” (*vide* Stempień, 2017, 134-144).

a nie dżihadystyczne. Proliferacji naszydów sprzyja również łatwa dostępność programów do ich tworzenia. Dzięki nim dżihadystyczne pieśni mogą odgrywać rolę w wirtualnej rekrutacji. Oczywiście osoba nieposiadająca cech sprzyjających radykalizacji nie ulegnie jej wraz z przesłuchaniem tego typu nagrania, młodzi ludzie utożsamiający się z ideologią dżihadyzmu stanowią jednak łatwą ofiarę dla materiałów propagandowych. Pliki audio i video wykorzystujące gloryfikujące walkę z niewiernymi z pewnością przyczyniają się do zwiększenia rekrutacji nowych członków struktur dżihadystycznych.

BIBLIOGRAFIA

- “After the atrocities”. *The Economist* 414(8921) 2015.
- Alexandre Yonah, Alexander Dean. 2015. *The Islamic State: Combating The Caliphate Without Borders*, Lanhan, Boulder, New York–London: Lex.
- Aslan Reza. 2009. *Global Jihadism as a Transnational Social Movement: A Theoretical Framework*, Santa Barbara: University of California.
- Atwan Abdel Bari. 2015. *Islamic State: The Digital Caliphate*, Berkeley: University of California Press.
- Behnam Said. 2012. “Hymns (Nasheeds): A Contribution to the Study of the Jihadist Culture”. *Studies in Conflict & Terrorism* 35(12): 863-879, <https://doi.org/10.1080/1057610X.2012.720242>
- Berger J.M., Morgan Jonathan. 2015. *The ISIS Twitter Census. Defining and describing the population of ISIS supporters on Twitter*, The Brookings Project on U.S. Relations with the Islamic World. Analysis Paper No. 20.
- Berger, J.M., Perez H. 2016. *The Islamic State’s Diminishing Returns on Twitter: How suspensions are limiting the social networks of English-speaking ISIS supporters*. Program on Extremism In https://cchs.gwu.edu/sites/cchs.gwu.edu/files/downloads/Berger_Occasional%20Paper.pdf.
- Dick Alexandra. 2019. “The Sounds of the Shuhada: Chants and Chanting in IS Martyrdom Videos”, *BEHEMOTH A Journal on Civilisation* 12(1): 89-104.
- Gråtrud H. 2016. “Islamic State Nasheeds As Messaging Tools”, *Studies in Conflict & Terrorism* 39(12): 1050-1070, <https://doi.org/10.1080/1057610X.2016.1159429>.
- Gray John. 2003. *Al-Qaeda and What it Means to be Modern*. New York: The New Press.
- Hegghamer Thomas. (ed.). 2017. *Jihadi Culture*. Cambridge University Press.
- Hegghammer Thomas. 2009. *Jihadi Salafis or Revolutionaries? On Theology and Politics in the Study of Militant Islamism* [w:] Roel Meijer (ed.), *Global Salafism: Islam's New Religious Movement*. New York: Oxford University Press.
- Hoffman Adam. 2016. *The Islamic State's Use of Social Media: Terrorism’s Siren Song in the Digital Age*, iText Group NV.
- Kaszuba Malina, Stempień Marta. 2016. „Autorytarna geopolityka przetrwania reżimu Baszszara al-Asada podczas wojny domowej oraz inwazji Państwa Islamskiego”, *Społeczeństwo i Polityka* 2.
- Khosrokhavar Farhad. 2009. *Inside Jihadism. Understanding Jihadi Movements Worldwide*, Boulder, London: Paradigm Publishers.

- Klausen Jytte. 2015. "Tweeting the Jihad: Social Media Networks of Western Foreign Fighters in Syria and Iraq", *Studies in Conflict & Terrorism* 38(1): 1-22, <https://doi.org/10.1080/1057610X.2014.974948>
- Kozłowski Krzysztof. 2012. *Kolory rewolucji*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
- Lahoud Nelly. 2017. *A Cappella Songs (anashid) in Jihadi Culture* [w:] Thomas Hegghammer. (ed.), *Jihadi Culture. The Art and Social Practices of Militant Islamists*. Cambridge University Press.
- Neuhaus Richard John. 2006. *The Regensburg Moment* [w:] *First Things*.
- Pieslak Jonathan, Lahoud Nelly. 2018. "The Anashid of the Islamic State: Influence, History, Text, and Sound", *Studies in Conflict & Terrorism* 39(12), <https://doi.org/10.1080/1057610X.2018.1457420>.
- Sageman Marc. 2004. *Understanding Terror Networks*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Said Behnam. 2012. "Hymns (Nasheeds): A Contribution to the Study of the Jihadist Culture", *Studies in Conflict & Terrorism* 35(12): 863-879, <https://doi.org/10.1080/1057610X.2012.720242>.
- Shiloah Amnon. 1995. *Music in the World of Islam. A Socio-Cultural Study*. Aldershot: Scolar Press.
- Stempien Marta. 2017. „Dżihadizm a tworzenie quasi-państw. Funkcjonowanie „państw dżihadystycznych” w przestrzeni międzynarodowej - studium porównawcze”. *De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności* 1(3).
- Terrill Andrew W. 2014. "Understanding the Strengths and Vulnerabilities of ISIS". *Parameters* 44(3).
- Terror and Islam. 2015. "The Economist", Vol. 414 No. 8921.
- Wejksznier Artur. 2010. *Ewolucja terroryzmu motywowanego ideologią religijną na przykładzie salafickiego ruchu globalnego dżihadu*, Poznań.
- York Richard. 2015. *Know The Enemy: Islamic State of Iraq and the Levant*. Raleigh: lulu.com.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- al-Awlaki A. 2009. 44 Ways to Support Jihad In https://ebooks.worldofislam.info/ebooks/Jihad/Anwar_Al_Awlaki_-_44_Ways_To_Support_Jihad.pdf.
<https://nasheed.worldofislam.info/#player1?catid=0&trackid=0>.
- <https://www.npr.org/2014/07/13/331133851/jihadi-videos-push-islamic-musics-austere-boundaries%E2%80%8B%E2%80%8B>.
- My Ummah Dawn Has Appeared Nasheed, In <https://www.youtube.com/watch?v=9JgKfiJJiy4>.
- Raja Abdulrahim <https://twitter.com/rajaabdulrahim/status/574313794056359936>.
- Seymat Thomas. 2014. How nasheeds became the soundtrack of jihad In <http://www.euronews.com/2014/10/08/nasheeds-the-soundtrack-of-jihad>.
- Shari'ah Alone Will Rule Africa [w:] "Dabiq". 2014. <http://media.clarionproject.org/files/islamic-state/isis-isil-islamic-state-magazine-issue+8-sharia-alone-will-rule-africa.pdf>.

- al-Tamimi Aymenn Jawad. 2014. My Ummah, Dawn Has Appeared: Nasheed for the Islamic State of Iraq and ash-Sham In <http://www.aymennjawad.org/2014/01/my-ummah-dawn-has-appeared-nasheed-for>.
- The Flood [w:] "Dabiq". 2014. In <http://media.clarionproject.org/files/09-2014/isis-isil-islamic-state-magazine-Issue-2-the-flood.pdf>.
- The Hamas Charter (1988) (2006) Intelligence and Terrorism Information Center at the Center for Special Studies (C.S.S) In http://www.terrorism-info.org.il/Data/pdf/PDF_06_032_2.pdf.
- This Is the Promise Of God. 2014. In <https://azelin.files.wordpress.com/2014/06/shaykh-abc5ab-mue1b8a5ammad-al-e28098adnc481nc4ab-al-shc481mc4ab-22this-is-the-promise-of-god22-en.pdf>.
- Zelin Aaron Y. 2014. The War between ISIS and al-Qaeda for Supremacy of the Global Jihadist Movement, The Washington Institute for Near East Policy, No. 20, In http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/ResearchNote_20_Zelin.pdf.